

دانشکده الهیات و معارف اسلامی شهید مطهری

پایان نامه کارشناسی ارشد

گرایش: فقه و مبانی حقوق اسلامی

عنوان

حریم خصوصی در فقه مذاهب خمسۀ اسلامی و قوانین کشور افغانستان

استاد راهنما

دکتر حسین صابری

استاد مشاور

حجت الاسلام و المسلمین احمد پور

دانشجو

عبدالهادی وثیقی

تابستان ۱۳۹۵

تقدیم به

پیشگاه امام مهربانی‌ها، امام رؤوف و مهربان حضرت

عَلِيٍّ بْنِ أَبِي تَالِبٍ
مَوْلَانَا

تقدیر و تشکر

از خدای مهربان سپاسگزارم که دست این بنده ناسپاس را گرفته و با مهر خویش این کار را به سرانجام رسانید و آغازی دوباره در زندگی تحصیلی و علمی این مهجور مانده از مهرش را رقم زد. بدون شک این توفیق در گرو همکاری و مساعدت عزیزانی است که بنده را در گرد آوری این اثر ناچیز ارشاد و یاری فرمودند، و اکنون که این پژوهش به پایان رسیده است خوشحالم در این مجال اندک فرصت تقدیر و تشکر از این بزرگواران را پیدا کردم هر چند اطمینان دارم که ذکر نام این عزیزان کمترین مرتبه قدردانی از آنهاست.

تشکر فراوان دارم از زحمات بی شائبه جناب آقای دکتر صابری در مقام استاد راهنما، چرا که با سعه صدر و فروتنی زحمت راهنمایی این پایان نامه را بر عهده گرفتند. همچنین سپاسگزارم از جناب حجت الاسلام والمسلمین آقای احمد پور استاد مشاور گرامی ام که با علو طبع بر غنای این تحقیق افزودند. با تشکر و سپاس از تمامی اساتید بزرگوار و مهربانی که هم درسشان آموزش داشت و هم پرورش و با راهنمایی‌های ارزشمند و پُر ارجمند آموخته‌های خویش را چون چراغی فرا روی من نهادند.

باسمه تعالی

مشخصات پایان نامه تحصیلی دانشجویان

دانشگاه فردوسی مشهد

عنوان پایان نامه: حریم خصوصی در فقه مذاهب خمسه اسلامی و قوانین کشور افغانستان

نام استاد راهنما: جناب آقای دکتر حسین صابری

نام استاد مشاور: جناب آقای دکتر اکبراحمد پور

نام نویسنده: عبدالهادی وثیقی

رشته تحصیلی: الهیات و معارف اسلامی - فقه و مبانی حقوق اسلامی	گروه: فقه و مبانی حقوق اسلامی	دانشکده: الهیات و معارف اسلامی شهید مطهری (ره)
تاریخ دفاع: ۱۳۹۵/۴/۱۴	تاریخ تصویب: ۱۳۹۳/۸/۲۷	
تعداد صفحات: ۱۵۷	مقطع تحصیلی: کارشناسی ارشد ● دکتری ○	

چکیده ی پایان نامه:

یکی از حقوق افراد بشر طبق دین مبین اسلام و قوانین بسیاری از کشورها حفظ حریم خصوصی افراد توسط حکومت‌ها و افراد دیگر است. حریم خصوصی حقی است نسبت به زندگی کردن با میل و سلیقه خود با حد اقل مداخله ورود دیگران، حقی است که براساس آن اشخاص می‌توانند یقین‌کننده دیگران تا چه اندازه می‌توانند به لحاظ کمیت و کیفیت، اطلاعاتی در باره آنان داشته باشند. احترام به حریم خصوصی و امور دیگران از توصیه‌های اکید اسلام است. در منابع اسلامی نظیر قرآن، سنت، عقل و اجماع احکام متعددی در خصوص مقوله‌های مختلف حریم خصوصی وجود دارد. از حریم خصوصی در قالب احاله به حقوق و آزادی‌های دیگر نظیر حق مالکیت، منع تجسس، اصل برائت... حمایت شده است. این حمایت‌ها در ابواب فقهی مذاهب خمسه اسلامی (حنفی، شافعی، مالکی، حنبلی و امامیه) جلوه‌گر شده و همچنین در قوانین افغانستان به مشاهده می‌رسد. در این پژوهش که با روش توصیفی - تحلیلی نگاشته شده، ضمن تبیین مفهوم حریم خصوصی، جایگاه این حق در آیات و روایات اسلامی و همچنین در قوانین افغانستان مورد بررسی قرار خواهد گرفت.

امضای استاد راهنما:

کلید واژه: حریم خصوصی، آزادی، مذاهب، اسلامی، افغانستان

فهرست

صفحه

عنوان

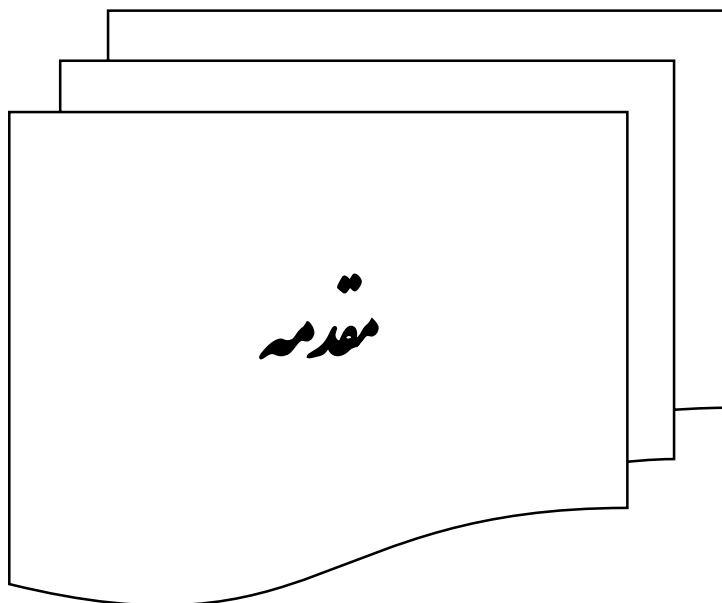
مقدمه

۱. مقدمه ۲
۲. بیان مسئله و تبیین موضوع ۵
۳. ضرورت بحث و اهداف پژوهش ۶
۴. پیشینه پژوهش ۷
۵. روش تحقیق و گردآوری مطالب ۸
۶. پرسش‌های اساسی پژوهش ۸
۷. فرضیه‌های پژوهش ۸
۸. جنبه جدید بودن و نوآوری پژوهش ۱۰
۹. ساختار پژوهش ۱۰

فصل اول: مفاهیم اساسی و تاریخچه حریم خصوصی

- ۱-۱ مبحث اول: مفاهیم اساسی ۱۲
- ۱-۱-۱ گفتار اول: مفهوم حریم خصوصی در فقه و حقوق موضوعه ۱۲
- ۱-۱-۱-۱ مفهوم و تعاریف حریم خصوصی ۱۲
- ۱-۱-۱-۱-۱ تعریف «حریم» در لغت ۱۲
- ۱-۱-۱-۱-۱ تعریف حریم خصوصی ۱۴
- ۱-۱-۱-۱-۱ توسط حقوقدانان ۱۴
- ۱-۱-۱-۱-۱ در اسناد بین‌المللی ۱۸
- ۱-۱-۱-۱-۱ مفهوم حریم در فقه ۱۹
- ۱-۱-۱-۱-۱ مفهوم حریم در حقوق ۱۹
- ۱-۱-۱-۱-۱ عناصر حریم خصوصی ۲۰
- ۱-۱-۲ گفتار دوم: سایر مفاهیم مرتبط با حریم خصوصی ۲۱
- ۲-۱ مبحث دوم: تاریخچه حریم خصوصی ۲۴
- ۲-۱-۱ گفتار اول: تاریخچه حریم خصوصی در فقه ۲۴
- ۲-۱-۱-۱ حریم خصوصی فقه ۲۴
- ۲-۲-۱ گفتار دوم: تحولات حریم خصوصی در حقوق موضوعه ۲۸
- ۲-۲-۱-۱ حریم خصوصی در حقوق ۲۸
- ۲-۲-۱-۱ تحولات حریم خصوصی ۲۹

- ۳-۲ مبث دوم: حوزه‌های کلی مرتبط با حریم خصوصی..... ۱۴۰
- ۳-۲-۱ گفتار اول: آزادی، حقوق شهروندی و حریم خصوصی..... ۱۴۰
- ۳-۲-۱-۱ حق آزادی شهروندان در قانون اساسی کشور افغانستان..... ۱۴۲
- ۳-۲-۲ گفتار دوم: حریم خصوصی و حقوق شهروندی..... ۱۴۶
- ۳-۲-۲-۱ سخن پایانی..... ۱۴۸
- منابع پایان نامه..... ۱۵۱

۱. مقدمه

از آنجایی که انسان موجود اجتماعی بوده لذا همواره کوشیده است، تا در میان گروهی از همنوعان خویش زندگی نماید، و از طریق همکاری با آنان نیازها و خواسته‌هایش را برآورده سازد. چون خواسته‌های انسان‌ها فطرتاً شبیه به هم بوده، در نتیجه همه انسان‌ها مایل‌اند، تا در رابطه با دیگر انسان‌ها هرچه کمتر متضرر گردیده و برعکس هرچه بیشتر منفعت حاصل نمایند. با این‌گونه دیدگاه بطور طبیعی، نوعی نزاع و خصومت به منظور جلب منفعت بیشتر و تأمین زندگی بهتره میان می‌آید. این مشکل درحقیقت انسان را وادار می‌نماید، تا قراردادهای اجتماعی را بپذیرد، که از جمله موارد آن لزوم حمایت دولت از حقوق و آزادی‌های افراد می‌باشد. بدین ترتیب انسان جهت رسیدن به آسایش و تأمین آزادی‌های فردی‌اش، به این امر مهم پی برده که رعایت نمودن حریم خصوصی افراد در اجتماع بسیار مهم و ضروری می‌باشد. زیرا هیچ انسانی علاقه ندارد، تا اینکه تحت کنترل و یا زیر نظر بوده باشد. یا این که اطلاعات و اسرار شخصی‌اش مورد تعرض دیگران قرارگیرد. برای برآورده شدن این هدف مهم، تنها حق حریم خصوصی است، که می‌تواند دولت و یا سایر افراد را از تعرض به حریم خصوصی شخص مانع شده و باز دارد.

در دین مقدس اسلام نیز بر حفظ حریم خصوصی افراد تأکید فراوان شده است، و این‌که نباید بدون اجازه وارد زندگی خصوصی شهروندان شد، و آسایش آنها را به هم ریخت. با در نظر داشت اینکه تغییر، در عصر کنونی که عصر پیشرفت‌ها است، یک اصل پذیرفته محسوب می‌شود و تمام جوامع به نوعی شاهد این پیشرفت‌ها هستند، و اصولاً تغییرات موجب آسایش شهروندان برای زندگی بهتر یا حد اقل آسان‌تر شده و سبب حصول حقوق شهروندی می‌گردد. حقوق شهروندی مجموعه حقوق و تکالیفی است، که یک شهروند به دلیل سکونت و عضویت در کشور از آنها برخوردار می‌باشد. نظیر برخورداری از حقوق، آزادی‌های فردی و عمومی مانند آزادی بیان، آزادی عقیده و اندیشه، آزادی مطبوعات، آزادی در تأسیس جمعیت و احزاب، آزادی اجتماعات، آزادی شغل، سفر و سکونت، حق انتخاب شدن و انتخاب کردن، مشارکت در امور سیاسی و اجتماعی، داشتن حق مصونیت قانونی و قضایی، مالکیت، حق تشکیل زندگی و خانواده، حق تحصیل و یا تحصیل رایگان، حق برخورداری از کرامت انسانی، حق حضانت و محافظت از کودکان و نوجوانان، حق تأمین نیازهای اجتماعی و برخورداری از محیط سالم و معیشت سالم و دیگر حقوق و تکالیف.

پیشینه حقوق شهروندی در اسلام به نخستین قرن هجری، به دوران نظام سیاسی که حضرت محمد آن را در مدینه تاسیس کرد، برمی‌گردد. در این نظام سیاسی، شهروندان مدینه و کسانی که با پذیرش تابعیت رسمی نظام حضرت محمد **S** و تعلق خاطر به شهر نوین مدینه به عضویت جامعه‌ی سیاسی مدینه الرسول درآمدند، فارغ از قوم و قبیله و مذهب، برخوردار از حقوق، آزادی‌های فردی و عمومی، دارای حق مشارکت در امور مهم اجتماعی بودند، تا جایی که مشاوره، مشورت و امر به نیکی‌ها و بازداری از زشتی، اصل عدم ضرر و عدم تجاوز به حقوق و حریم خصوصی شهروندان، اصل عدم تحمیل عقیده و آزادی مذهبی شهروندان یهودی و مسیحی، با رعایت حقوق و آزادی‌های سایر شهروندان، به عنوان اصول مهم و پایدار در نظام سیاسی و اداری حکومت مدینه به چشم می‌خورد. همچنین در زمان خلفا از جمله در دوران خلافت ظاهری خلیفه چهارم حضرت علی **a**، شهروندان دارای حقوق و تکالیفی بودند، و مردم درساختار قدرت حکومتی مشارکت داشتند، چنان‌که شخص حضرت علی **a** به وسیله مشارکت و حضور مردم در صحنه انتخاب، حاضر به قبول مسوولیت اداری و سیاسی جامعه گردید. شهروندان علاوه بر سهیم بودن و مشارکت داشتن در ساختار اداری و نظامی حکومت، از سایر حقوق شهروندی و تساوی در برابر قانون، برخوردار بودند. چنان‌که حقوق شهروندی به اندازه‌ای اهمیت داشت که حضرت علی **a** درباره ظلمی که در حق دو زن شهروند، در یکی از بلاد اسلامی شده بود و آن حضرت را به عنوان حاکم بلاد اسلامی متأثر و ناراحت نموده بود، فرمودند: که اگر مسلمانی از شنیدن این ستم بمیرد، سزاوار سرزنش و ملامت نبوده و بنا بر اسناد و مدارک تاریخی آن دو شهروند، یکی زن مسلم و دیگری زن معاهده‌یی و ذمی با گرایش اندیشه یهودیت بودند. که فارغ از مذهب و جنسیت برخوردار از حق امنیت و حمایت شهروندی در حکومت امام **a** بودند.

گفتنی است، که حضرت علی **a** جهت رعایت شدن حقوق شهروندی توسط عمال و مأموران حکومتی، در طی ابلاغیه‌های رسمی به فرمانداران و والیان تذکر داده و آنها را متوجه این مسأله بسیار مهم و حیاتی می‌نمود. از منظر و دیدگاه حکومت اسلامی دوران حضرت علی **a**، شهروندان از دو دسته یا گروه خارج نبودند، یا مسلمان بودند و برادران دینی و یا غیرمسلمان بودند، اما در خلقت و انسانیت همانند همه، انسان بودند. لذا والیان و زمامداران و نظام حکومتی را ملزم به رعایت آنها می‌نمودند. یعنی فارغ از اینکه یک فرد شهروند مسلمان باشد یا غیرمسلمان باشد. مسلمان و غیرمسلمان در نظام سیاسی آن حضرت از حقوق شهروندی و انسانی بطور یکسان برخوردار بودند.

با مطالعه در منابع اسلامی و تحقیق درباره حقوق انسان بما هو انسان، به این نکته برخورد کرده و می‌یابیم که در دین مقدس اسلام دو حق از میان تمام حقوقی که به انسان داده شده است سرآمد می‌باشد، که عبارتند از:

۱. حق حیات و زندگی، که قوام شخص هم وابسته به رعایت کردن این حق می‌باشد.

۲. حق داشتن حریم خصوصی است، زیرا این حق برپا دارنده شخصیت او می‌باشد.

در نتیجه داشتن حق حریم خصوصی مربوط به شخصیت فرد است، و نه شخص انسان، و با فقدان حریم خصوصی کیان شخصیت او از بین خواهد رفت زیرا که شخصیت انسان منوط به کنترل و حفظ اسرار خود در فضای شخصی می‌باشد. انسان بنابر طبیعت خویش موجودی آزاد و مستقل بوده که دارای برخی حقوق جدا نشدنی مانند حق حیات، آزادی، تحصیل، تلاش برای کسب سعادت و خوشبختی، از جمله حق داشتن امنیت می‌باشد. برای حصول و تحقق، حقوق متذکره لازم است تا به حریم خصوصی انسان‌های دیگر احترام گذاشته شود. زیرا امنیت زندگی خصوصی، به اندازه امنیت مادی و حتی بیشتر برای هرفرد، مهم و ضروری است. از جانبی هدف افراد جامعه تنها این نبوده که تنها مال و ثروت مادی بدست بیاورند، بلکه درحقیقت «احترام» همیشه به عنوان یک ارزش اساسی، در هر جامعه‌ی شناخته شده و لازمه یک جامعه پیشرفته، متعالی و متمدن «احترام» و موجودیت آن در جامعه می‌باشد. احترام گذاشتن به «حریم خصوصی» در گسترش ارزش‌های انسانی و تامین شدن حیثیت و عظمت افراد جامعه مؤثر بوده، و در حقیقت محترم بودن حریم خصوصی یکی از خواسته‌های افراد در جامعه می‌باشد. که یقیناً بدون رعایت کردن حریم خصوصی، آنچه حاصل گردد، غیر از بدگمانی‌ها، ناهنجاری‌ها و عقب ماندگی‌ها در روابط فی ما بین افراد جامعه نخواهد بود. به عبارتی دیگر تنزل اخلاق بر جامعه حکمفرما خواهد گردید. بدون شک تعرض به خلوت افراد و نیز افشاء زندگی خصوصی آنها، تحقیر، فشار روحی، خشم، نفرت، شرمساری، درد و رنج روحی و روانی را به ارمغان می‌آورد. به این ترتیب باعث وارد آوردن ضربات جبران ناپذیری بر پیکر فرد گردیده تا جایی که ممکن است، او را به خودکشی وا دارد و تشویق به انجام دادن اعمال ضد اجتماعی کند. به همین جهت است، که باید همیشه بین انسان‌ها، مرزها و حدود طرق ارتباطی و حصارهای قانونی وجود داشته باشد. بدین ترتیب شناسایی حق حریم خصوصی یکی از این حصارها می‌باشد، و نادیده گرفتن حق حریم خصوصی را می‌توان به معنای سلب آزادی انسان و نابود سازی استعدادهای ذاتی او دانست. از بین رفتن زندگی شخصی یا همان حریم خصوصی انسان به مثابه معدوم ساختن قوه ابتکار آزاد، در حوزه‌های مختلف زندگی است و منجر به نابودی هرگونه فعالیتی خواهد شد. زیرا حذف قلمرو خصوصی زندگی در واقع انکار فردیت و

استقلال شخصیتی افراد بوده و باید دانست که یقیناً عواقب وخیمی را برای جوامع بشری به ارمغان می‌آورد.

قاعدتاً هر انسانی طبق طبیعت انسانی از خود، افکار، عواطف، احساسات و تمایلات گوناگونی دارد، که بخش عمده زندگی انسان را همین عواطف و احساسات و تمایلات تشکیل داده است، و فشارهای اجتماعی و ناراحتی‌های موجود در جامعه، برخوردار بودن از یک محیط خلوت را برای فرد ضروری می‌گرداند. این خلوت و تنها بودن برای ابراز افکار و تمایلات و عواطف ضروری می‌باشد تا بتواند حفاظت افکار، احساسات، عواطف و تمایلات شخص را برعهده گیرد و به مصونیت آنها کمک نماید. نتیجه اینکه برسمیت شناختن حق حریم خصوصی برای انسان‌ها باعث حمایت از ارزش‌های چون آزادی عمل، سلامت روان، استقلال و خود مختاری شخصی، رشد و خلاقیت شده و برای برقراری ارتباطات سودمند و هدفمند بشری کاملاً مؤثر و لازم است.

۲. بیان مسئله و تبیین موضوع

حریم خصوصی مفهومی است، زاده نوگرایی و تجدید نظر در روابط انسانی از یک طرف و مقاومت در برابر رفتارهای افراطی و قدرت مدارانه حکومت‌ها از طرف دیگر، حریم خصوصی از یک دیدگاه برابر با تحدید و کاهش نفوذ حکومت در زندگی و روابط میان مردم و از دیدگاه دیگر مساوی آرمان‌های بشر دوستانه و به‌گونه‌ای، خلاصه حقوق بشر می‌باشد. امروزه روابط میان حکومت‌ها و شهروندان به گونه‌ای است، که مدیریت اجتماعی در مفهوم عام خود برای پیشبرد و اجرای برنامه‌های اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و فرهنگی و تربیتی و ارتباطی ناگزیر است، در اعماق و جزئیات زندگی اجتماعی و فردی شهروندان حضور یابد. توسعه مناسبات اقتصادی و اجتماعی ایجاب می‌کند، که دولت در روابط خصوصی ملت دخالت نموده و اموری که سابقاً جزو حقوق خصوصی شهروندان بود، هم اکنون تحت نفوذ حقوق عمومی و اقدامات ناشی از اعمال حاکمیت دولت باشد. نمی‌توان به بهانه دفاع از حریم خصوصی، دیواری نفوذ ناپذیر میان دولت و ملت بوجود آورد و به دولت و سازمان‌های آن اجازه کوچک‌ترین دخالتی را در روابط و مسایل خصوصی افراد نداد. وجود چنین دیواری، مانع روابط متقابل و ضروری دولت و ملت شده و دولت را از ارائه خدمات و مدیریت صحیح اجتماعی باز می‌دارد و موجب تبعات و عوارض سوء سیاسی و حقوقی خواهد شد. اما از طرف دیگر نیز حدود ملاحظات دولت در روابط و حریم خصوصی شهروندان، در جهت اعمال مدیریت سیاسی و اجتماعی و اجرای برنامه‌های عمومی باید مشخص و تعریف شده باشد.

بی‌گمان دولت‌ها نمی‌توانند هرازگاهی به بهانه مشروعیت سیاسی و تولیت مدیریت اجتماعی، اقدام به نقض حریم خصوصی افراد نمایند. اما حریم خصوصی افراد فقط و صرفاً توسط دولت و سازمان‌های دولتی نقض نمی‌گردد. افراد خود ممکن است، اقدام به نقض حریم خصوصی یکدیگر نمایند. با این تفاوت که هرگاه حریم خصوصی یک شهروند مورد تجاوز شهروند دیگری قرار گیرد، می‌توان به قوانین موجود و نظم اجتماعی پناه برد و از دولت و قوه قضائیه استمداد جست و فرد متجاوز را مجازات نمود. اما این امر در مورد دولت به سادگی صورت نمی‌گیرد و هرگز نمی‌توان دولت را بخاطر نقض حریم خصوصی مجازات کرد. بلکه در حد اعلا مطلوب‌ترین حالت خود می‌توان دولت را به جبران خسارت ملزم نمود، که آن نیز با قید و بندها و شرایط فراوان رو برو است. ضمن آنکه در بسیاری موارد اقدامات دولت ظاهری قانونی و مدیریت مآبانه دارد.

مفهوم حریم خصوصی هرگز مورد توافق دولت‌ها و مدیران جامعه قرار نگرفته است. زیرا قایل شدن به یک مفهوم واحد که مورد توافق باشد، دولت‌ها را در اجرای برنامه‌های خود محدود می‌نماید. بخاطر فرار از این محدودیت و مقید نشدن به قالب‌های حقوقی که می‌تواند در قوانین اساسی و عادی کشورها نیز بازتاب یابد. دولت‌ها هرگز خود را در محدوده تنگ تعاریف رسمی و قانونی قرار نمی‌دهند، تا هر زمان لازم آید، بتوانند به حریم خصوصی پا گذارند. در این پژوهش سعی بر آنست، که تا موارد شناخت حریم خصوصی و رعایت آنها در منطق اسلام از نظر مذاهب پنجگانه مشهور اسلامی و قوانین کشور افغانستان مطرح گردیده و بررسی گردد.

۳. ضرورت بحث و اهداف پژوهش

هدف از طرح این موضوع، برداشتن گامی است هرچند کوچک در جهت شناساندن بیشتر حمایت‌های کیفی مقرر در مورد حریم خصوصی، در قوانین جزایی کشور افغانستان و تبیین و ذکر نواقص و کاستی‌ها و یا فقدان قوانین کیفی حمایت کننده از حریم خصوصی با دیدگاه حقوقی و انتقادی، از طریق ارائه تحلیل‌ها و استنباط‌های حقوقی و از طرف دیگر مطالعه این موضوع در نگاه مذاهب خمس اسلامی می‌باشد.

با وجود این که اصطلاح حریم خصوصی در فقه سابقه ندارد و پدیده جدید حقوق بشری می‌باشد، امروزه بسیار مورد توجه است. اما در اسلام به مسئله حریم خصوصی در قالب حمایت از مصادیق آن، اهمیت زیادی داده شده است. چنانچه ورود بدون اجازه در خانه شخص دیگری و یا تجسس کردن از امور دیگران جایز نیست، و در صورت گسترش یافتن مسئله بی‌توجهی به حریم خصوصی افراد، نظم جامعه بهم می‌خورد و آرامش افراد جامعه از بین می‌رود.

در حالی که آرامش نیاز ضروری برای فرد و جامعه است، که اگر وجود نداشته باشد، کار، عبادت، مشارکت اجتماعی و... از بین می‌رود. با توجه به اینکه بحث حریم خصوصی، از منظر مذاهب کارجدید بوده و از طرف دیگر این موضوع در قوانین کشور افغانستان کار نشده است، و تنها به بعضی از مصادیق آن اشاره شده است. لذا پرداختن به این بحث بصورت تطبیقی بین مذاهب و قوانین کشور افغانستان، ضرورت تحقیق را مبرهن می‌سازد.

مهم‌ترین کاربرد این پژوهش عبارت است، از این که ملاک حریم خصوصی و مبانی فقهی آن در اسلام مشخص می‌گردد، و نظرفقه‌های مذاهب اسلامی روشن و نیز در قوانین کشور افغانستان مشخص می‌گردد. لذا هر فرد از مذاهب اسلامی و اتباع افغانستان در صورت نیاز می‌تواند از آن استفاده نموده و در جهت احقاق حق به آن رجوع نماید. طرح این بحث بطور کامل و گسترده تا کنون انجام نشده است، لذا طرح این مسئله و اتخاذ مبانی فقهی در آن، می‌تواند در واضح شدن نگاه فقهی و تطبیق آن با قوانین کشور افغانستان بسیار راه‌گشا و تعیین کننده باشد، بنابراین بررسی مبحث حریم خصوصی در فقه مذاهب اسلامی و مقایسه آن با قوانین کشور افغانستان کارجدیدی می‌باشد. نتیجه این تحقیق می‌تواند مورد استفاده پژوهشگران در دانش فقه و دانش‌های مرتبط با آن مانند حقوق قرار گیرد.

۴. پیشینه پژوهش

حریم خصوصی به عنوان یک ارزش اجتماعی و حق قانونی، طیف گسترده‌ای از حقوق مربوط به استقلال شخصی را، که به عنوان «حق به حال خود گذاشتن» یا عدم مداخله در امور خصوصی دیگران شناخته شده است، شامل می‌شود. در منابع فقهی متقدم، موضوع حریم غالباً در ضمن مباحثی چون معیشت، قضایا و احکام، تجارت و بیع مطرح شده است، و در منابع بعدی در مبحث احیای موات به این موضوع پرداخته شده است.^۱ برخی مؤلفان منابع قواعد فقه نیزگاهی به مناسبت به موضوع حریم پرداخته‌اند، و مصادیق آن را در احادیث و روایات به نام حریم راه، درختان، چاه، قنات، چشمه، رودخانه، و مسجد...! و در منابع اهل سنت هم تعبیری مانند حریم مصلی و حریم نجاست^۲ و غیره...! آمده است.

^۱ امام خمینی، سید روح الله، *تحریر الوسیله*، ج ۲ ص ۳۵، مسأله ۶ إذا كان الموات بالأصل حریماً لعامر مملوک لا

يجوز لغير مالکة إحياءه...!

^۲ نووی. یحیی بن شرف *المجموع، شرح المذهب*، ج ۱، ص ۱۴۰ و ۱۴۱

در حال حاضر تعدادی مقاله و کتاب در حوزه حریم خصوصی به رشته‌ی تحریر درآمده است مانند: محدوده دخالت والدین در حریم خصوصی فرزندان از منظر فقه مذاهب خمس، اثر سادات لاله‌گون، شبکه‌های اطلاعاتی از حمید رضا اصلانی، و حمایت از داده‌ها اثر محمد نوری، اتحادیه اروپا و بحث حمایت از حریم خصوصی از محمد تقی کرّوبی، حقوق حریم خصوصی از باقر انصاری، حق انسان بر حریم خصوصی اثر منصور رحمدل، کتاب تجسس، کارمشرک آقایان: حجت الاسلام و المسلمین دکتر محمد حسن حائری و دکتر نصرالله شاملی و احسان علی‌اکبری بابوکانی، بازشناسی نهاد حریم اثر عبدالله شفایی، حریم در فقه شیعه اثر محی الدین فاضل هرنندی، خانه و حریم خصوصی آقا اثر مجید زمانپور، حریم خصوصی اثر غلامرضا بهرامی، مبانی حریم خصوصی اثر محمد سروش، حریم در حقوق ایران و فرانسه اثر محمد حسین پورا حمدی.

۵. روش تحقیق و گردآوری مطالب

در این تحقیق برای گردآوری اطلاعات از کتابخانه و مراجعه مستقیم به منابع اسنادی استفاده شده است. علاوه بر منابع سنتی نظیر کتب و مجلات از منابع جدید مانند سایت‌ها و مجلات الکترونیکی نیز استفاده و پس از جمع‌آوری و مطالعه منابع، برای نگارش و تدوین و تحقیق، از روش توصیفی _ تحلیلی استفاده شده است.

۶. پرسش‌های اساسی پژوهش

۱. مفهوم و مصادیق حریم خصوصی در فقه و قوانین کشور افغانستان چیست؟
۲. تا چه اندازه حریم خصوصی در قوانین کشور افغانستان مورد حمایت کیفری قرار گرفته است؟
۳. محدوده اختیارات دولت نسبت به حریم خصوصی تا کجاست؟
۴. اهمیت و ارزش اجتماعی حریم خصوصی در حقوق موضوعه بین الملل تا کجاست؟
۵. منافع حریم خصوصی برای فرد و اجتماع کدام‌ها اند؟
۶. مرز تفحص در حریم خصوصی افراد تا کجاست؟

۷. فرضیه‌های پژوهش

الف: اصطلاح حریم خصوصی در فقه به کار نرفته و واژه جدیدی است، که جدیداً و به تازگی در ادبیات حقوق بشری مطرح شده است. که امروزه به مثابه یک حق مهم انسانی تلقی

می‌شود. با وجود اینکه دیدگاه اسلام نسبت به مسئله حریم خصوصی، یک دیدگاه تحویل‌گرایانه است، اما در ابواب فقه اسلامی که برگرفته شده از دستورات اسلامی در قالب آیات قرآن، احادیث و روایات می‌باشد، تعریف خاصی برای حریم خصوصی ارائه نگردیده است. بلکه می‌توان گفت که برای احقاق آن، فقط مصادیق حریم خصوصی مورد تأیید و تأکید قرار گرفته است.

گفتنی است، هرچند این اصطلاح در متون اسلامی بکارنرفته، اما بسیاری از مصادیق دفاع از حریم خصوصی اشخاص در منابع فقهی مطرح شده است، مانند ممنوعیت تجسس، تفتیش، سوءظن، استراق سمع، خیانت در امانت، غیبت، ورود بدون اجازه به منازل افراد دیگر این‌ها واضح و منصوص است.

بلکه باید گفت که ما تنها می‌توانیم مصادیق جدیدی از حریم خصوصی به شکل امروزی آن که مطرح می‌شود بیابیم. همچنین در حال حاضر در قوانین کشور افغانستان نیز هیچ تعریفی از حریم خصوصی وجود ندارد و در هیچ قانونی به گونه‌ی صریح به آن اشاره نگردیده است.

ب: در قوانین کشور افغانستان برای برخی از جنبه‌های حریم خصوصی حمایت‌های کیفری لازم و مناسب وجود دارد، اما در بسیاری موارد، حمایت کیفری وجود نداشته و یا ناکافی است.

ج: قانونگذار افغانستانی در جهت حمایت و رعایت حریم خصوصی و ممانعت از مورد سوء استفاده قرارداد آن توسط اشخاص و یا گروه‌ها، با وضع قوانین لازمه در موارد متعدد، این امکان را برای دولت فراهم و ایجاد نموده است تا دولت بتواند، در موارد ضروری و قانونی از قوانین یادشده در حدود و صلاحیت وظایف خویش، استفاده نموده و به این ترتیب حدود اختیارات دولت به اندازه لازم، قابل اعتناء و درخور توجه می‌باشد.

د: در اسناد بین‌المللی و در قوانین اغلب کشورهای توسعه یافته و در برخی کشورهای در حال توسعه حریم خصوصی پیش بینی شده است، و قوانینی در مورد حریم خصوصی به شکل صریح و یا مرتبط وجود دارد. در منابع حقوقی، حقوق دانان از حریم خصوصی تعاریف گوناگونی ارائه کرده و آن را از مصادیق مهم حقوق بشری به شمار آورده اند. در بسیاری از اسناد بین‌المللی مانند پیمان بین‌المللی حقوق مدنی - سیاسی، و کنوانسیون اروپایی حقوق بشر، حریم خصوصی غیر قابل تعرض قلمداد شده است.

س: بدون شک با جرأت می‌ادعا کرد، که امروزه تمامی جوامع این مسئله را قبول دارند که رعایت نمودن حق حریم خصوصی دارای منافع چشم گیر و بسیار کارساز برای فرد و جامعه و حکومت می‌باشد. با در نظر داشت، مطالب فوق می‌توان گفت که شناسایی «حق بر حریم

خصوصی» را در بردارنده منافع زیادی دانست، از جمله رشد شخصیت افراد، ایجاد امنیت در جامعه و...!

ش: بدون شک بعد از قبول نمودن حق حریم خصوصی، مهمترین سوال این است، که حد و حدود این حق تا کجاست؟ دیگران تا چه اندازه می‌توانند در امور فرد یا افراد تفحص و تجسس نمایند؟ که البته این امر نظر به افراد و جامعه و بلاخره فرهنگ و رسم و رسومات حاکم در یک جامعه می‌تواند متفاوت باشد.

۸. جنبه جدید بودن و نوآوری پژوهش

طرح این بحث به شکل کامل و گسترده تا کنون انجام نشده است، لذا طرح این مسئله و اتخاذ مبانی فقهی در حریم خصوصی و تطبیق دیدگاه مذاهب اسلامی و همچنین مقایسه فقهی بحث حریم خصوصی با قوانین افغانستان، می‌تواند بسیار راه‌گشا و تعیین کننده باشد. بنابراین، بررسی مبحث حریم خصوصی در فقه مذاهب اسلامی و مقایسه آن با قوانین کشور افغانستان و همچنین مقایسه و تطبیقی بودن بحث حریم خصوصی، بین خود فقه مذاهب، کار جدید می‌باشد.

۹. ساختار پژوهش

این پژوهش شامل ۳ فصل است، که هر فصل دارای چند بخش بوده و هر بخش خود دارای زیرشاخه‌هایی می‌باشد. فصل اول شامل دو مبحث است، که مبحث اول مفاهیم اساسی، واژه شناسی، تعاریف و مفاهیم مرتبط با حریم خصوصی بوده و مبحث دوم، تاریخچه، تحولات، قلمرو و موارد تهدید حریم خصوصی می‌باشد. در فصل دوم که شامل سه مبحث است، در مبحث اول اهمیت و مبانی حریم خصوصی در اسلام و در مبحث دوم مبانی حریم خصوصی در حقوق موضوعه، اسناد بین‌المللی و حقوق تطبیقی برخی کشورها بوده و در مبحث سوم جایگاه حریم خصوصی در تعالیم مذاهب اسلامی است.

فصل سوم شامل دو مبحث است، که در بخش اول جنبه‌های حریم خصوصی و حمایت از آنها در قوانین کشور افغانستان مورد ارزیابی قرار گرفته و در بخش دوم حوزه‌های کلی مرتبط با حریم خصوصی بررسی گردیده است.

در اخیر هم نتیجه‌گیری از مباحث طرح شده می‌باشد. گفتنی است که هر مبحث خود دارای زیرشاخه‌هایی بوده که در قسمت‌های لازم با مصادیق اسلامی مرتبط به موضوع مانند: آیات، احادیث، روایات و اسلامی همراه می‌باشد.

فصل اول

مفاهیم اساسی و تاریخچه حریم خصوصی

۱-۱ مبحث اول: مفاهیم اساسی

۱-۱-۱ گفتار اول: مفهوم حریم خصوصی در فقه و حقوق موضوعه

۱-۱-۱-۱ مفهوم و تعاریف حریم خصوصی

بدون شک قسمتی از زندگی هراسان، که تحت عنوان «حریم خصوصی» یاد می‌گردد، لازم است تا از معرض دید افراد دیگر مستور بماند، و این مقوله‌ای آشنا برای بشر است. که از دیرباز نظر او را بخود جلب کرده است. اما این که حریم خصوصی دقیقاً چیست؟ و چه تعریفی دارد؟ عناصر آن کدام اند؟ و تا چه حد اهمیت دارد؟ اموری هستند که در فرهنگ‌های گوناگون پاسخ‌های متفاوتی می‌یابد، مثلاً در فرهنگ و رسوم ممالک مختلف غیرمسلمان، یا فرهنگ اسلامی و غیره...!

تحقیق در منابع اسلامی نشان می‌دهد، قدمت حمایت از حریم خصوصی در حقوق اسلامی بسیار جلوتر از سایر نظام‌های حقوقی است، مانند حریم خصوصی منازل، ارتباطات، امور خصوصی و افکار و عقاید شخصی مورد تأکید اسلام قرار گرفته است. در حالی که نخستین جرقه‌های حمایت جدی از حق حریم خصوصی در غرب به قرون ۱۷ و ۱۸ میلادی برمی‌گردد. در این مبحث، مفهوم حریم خصوصی از منظر فرهنگ اسلامی بیان می‌گردد. در ابتدا لازم به نظر می‌رسد تا اصطلاح حریم خصوصی را که از دلبخش «حریم» و «خصوصی» ترکیب گردیده است، هریک از مفردات آن را تعریف نموده تا زمینه ساز تعریف اصطلاح مرکب گردد.

۱-۱-۱-۲ تعریف «حریم» در لغت

حریم در اصل واژه‌ای عربی و از ریشه «حاء و راء و میم» است که به معنای منع و تشدید است این واژه عربی به دو صورت بکار رفته است.^۱

الف. به صورت مفرد: که در این صورت، معنای شریک را می‌دهد و معنی دیگر، آن عبارت است از دوست یا چیزی که مس آن حرام باشد و نباید به آن نزدیک گردید.^۲

ب. به صورت مرکب: در این صورت کلمه حریم، گاهی وقتها به مال و گاهی به انسان اضافه می‌شود. در صورتی که کلمه «حریم» به مال اضافه گردد، به معنای «اطراف و پیرامون» است، مانند

۱. ابوالحسین، احمد بن فارس بن زکریا، *مقاییس اللغة*، ۱۴۰۴؛ ذیل ماده حرم، ص ۱۷۱

۲. فیروزآبادی، محمد بن یعقوب؛ *القاموس المحیط*؛ ذیل ماده حرم، ص ۱۱۲.